

ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΕΙΟΥ ΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ (*)

ΥΠΟ

ΑΡΧΙΜ. ΠΑΡΘΕΝΙΟΥ Κ. ΠΟΛΑΚΗ

ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΕΝ ΤΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

5. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΩΝ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΩΝ ΤΟΥ Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Ἡ μικροψυχία καὶ ἡ ζηλοτυπία τῶν ὑπὸ τὴν μητρόπολιν τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ Καισαρείας ἐπισκόπων ὀλίγου δεῖν ἔματαίου τὴν ἐκλογὴν τοῦ Βασιλείου καὶ ἐστέρει τὴν Ἐκκλησίαν τῆς μεγάλης προσωπικότητος αὐτοῦ. Ὅτε δὲ ὁ Βασίλειος, μετὰ τὴν κατορθωθείσαν ἐκλογὴν του (370) ἐπέτυχε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν ἰσορροπίαν εἰς τὰ στασιαζούσας ἐκεῖνας ψυχάς, ἔστρεψε σύντονον τὴν προσοχὴν του εἰς τὰ μεγάλα τῆς Ἐκκλησίας προβλήματα καὶ δὴ εἰς τὸ συνταράσσον τὴν Ἀνατολὴν σχίσμα τῆς Ἀντιοχείας.

Αἱ γενικαὶ ἀρχαί, ἐπὶ τῶν ὁποίων ὁ Βασίλειος ἐστήριξε τὴν ἐκκλησιαστικὴν του πορείαν, ἐνεπνέοντο ἐκ τοῦ γνησίου καὶ ἀρχαίου ἐκκλησιαστικοῦ πνεύματος¹. Κατὰ τὸν Βασίλειον, αἱ παροικίαι καὶ αἱ ἐκκλησίαι «εἰ καὶ τῇ θέσει τοῦ τόπου διηρησθαι ἐδόκουν», διεκρίνοντο ὁμως διὰ τὸ ἐνιαῖον τοῦ φρονήματος, διότι μία γνώμη ἐκυβέρινα αὐτάς. Τὸ ἐνιαῖον τοῦ φρονήματος συνήγου καὶ τοὺς λαοὺς καὶ τὸν κλῆρον, ἡ δὲ ἀγάπη τῶν ποιμένων πρὸς ἀλλήλους ἦτο τοιαύτη, ὥστε πάντες ἦσαν διδάσκαλοι ἀλλήλων εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα². Διὰ γραμμάτων ἀνεκοίνουν πρὸς ἀλλήλους τὰ διάφορα ζητήματα τὰ ἀναφυόμενα ἐν ταῖς παροικίαις των καὶ διὰ τῶν προσωπικῶν των ἐπισκέψεων ἀπεδείκνυον στενὸν τὸν σύνδεσμον τῆς ἀγάπης καὶ τὴν ἐνεργὸν συμμετοχὴν εἰς τε τὰς εὐχαρίστους καὶ τὰς θλιβερὰς περιστάσεις³. Ἐκκλησία, ἣτις ἀπέκοπτεν ἑαυτὴν τῆς κοινῆς ἀδελφότητος, «τῆς οἰκουμένης», ὅχι μόνον ἀπεμονοῦτο, ἀλλὰ διέσπα τὴν ὁμόνοιαν καὶ κυρίως ἐγένετο ἔνοχος παραβάσεως τῆς μεγάλης ἐντολῆς τῆς ἀγάπης. Ἰδίᾳ ἐπὶ τῶν

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελίδος 252.

1. Γερασίου Κονιδάρη, Ἡ καθολικὴ ὀρθοδοξία τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἡ ἄρσις τοῦ βουλγαρικοῦ σχίσματος. Θεσσαλονίκη, 1950, σ. 8.

2. Μ. Βασιλείου, Ἐπιστ. 204, 7' «...τῷ γε φρονήματι ἐν ἦσαν, καὶ μιᾷ γνώμῃ ἐκυβερνῶντο. Συνεχεῖς μὲν τοῦ λαοῦ αἱ ἐπιμιξίαι» συνεχεῖς δὲ τοῦ κλήρου ἐπιδημίαι' αὐτοῖς δὲ τοῖς ποιμέσι, τοσοῦτον περιτὴν τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀγάπης, ὥστε ἐκάτερον αὐτῶν διδασκάλῳ τῷ ἑτέρῳ καὶ ἡγεμόνι χρῆσθαι εἰς τὰ πρὸς κύριον».

3. Ἐπιστ. 203' «...ἀκόλουθον ἦν, παρὰ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης καὶ τῶν γνησίων τινὰς ἀποστέλλεσθαι συνεχῶς, εἰς ἐπίσκεψιν ἡμῶν τῶν καταπονουμένων' καὶ γράμματα ἀγαπητικὰ φοιτᾶν πρὸς ἡμᾶς ἐπιτρέψασθαι συνεχέστερον' τοῦτο μὲν στηρίζοντα ἡμῶν τὴν προθυμίαν' τοῦτο δέ, καὶ εἴ τι σφαλόμεθα, διορθούμενα».

θεμελιωδῶν ζητημάτων τῆς πίστεως, οὐδεμία ἐπὶ μέρους ἐκκλησία εἶχεν ἀρκοῦσαν τὴν αὐθεντίαν νὰ δώσῃ τὴν ὀριστικὴν καὶ ἀνέκκλητον λύσιν. Μόνη ἢ ὁμόφωνος ἀπόφασις τῆς οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας εἶχε τὸ κύρος διὰ τὴν λύσιν τῶν γενικῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων καὶ τὴν διατύπωσιν τῆς ὀρθῆς πίστεως¹.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς ταύτας, τὰς ὁποίας ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία ἠκολούθει πιστῶς, ὁ Βασίλειος, ἐπίσκοπος τῆς μεγάλης καὶ ἐπισήμου ἐκκλησίας τῆς Καππαδοκίας καὶ ἀπαράμιλλος ἐρμηνευτὴς τῆς πίστεως τῆς Νικαίας, εἶχε τὸ μέγα κύρος, ὅπως ἀγωνισθῆ διὰ τὴν εἰρήνευσιν τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὴν διάσωσιν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ «ἐμπρησμοῦ» τῶν αἰρέσεων, τοῦ λυμαινομένου «τὰ πολλὰ τῆς ἀνατολῆς», ἀπειλοῦντος δὲ ἦδη «τὰ κύκλω πάντα» καὶ αὐτὰς ἔτι τὰς ἐκκλησίας τῆς Καππαδοκίας².

Ἐνώπιον τοῦ τοιοῦτου φοβεροῦ ἐμπρησμοῦ, ὁ Βασίλειος δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι ἀδιάφορος. Ἄλλ' οὔτε καὶ ἐνώπιον τῶν ἀνοσιουργημάτων ἀρειανῶν καὶ ἀρειανίζοντων ἐπισκόπων. Εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τούτων ὁ Βασίλειος ὑπῆρξεν ἀμείλικτος. Ἀποκαλεῖ αὐτοὺς ἀνθρώπους δυστήνους, δούλους δούλων, ἀνδρόποδα ὀλίγων ὀβολῶν ἄξια, διαφθορεῖς τῆς πίστεως, δούλους ἀποδράντας τῶν οἰκείων δεσποτῶν, ὑποχειρίους ἀθέων γυναιῶν, ὑποκριτὰς σχηματιζομένους εἰς συνηγόρους δῆθεν τῆς ἀληθείας, διὰ νὰ προδώσωσιν ἀκολούθως αἰσχρῶς τὴν πίστιν καὶ νὰ λάβωσιν ὄνομα ἀτιμίας ὡς μισθὸν τῆς προδοσίας των. Τὰ τοιαῦτα «κοινὰ βδελύγματα» διήραζον τὸ ἀξίωμα τῆς ἐπισκοπῆς³.

Ἐναντι τούτων οὐδεμίαν χάριν εὔρισκον οἱ ὀρθόδοξοι ἐπίσκοποι. Παρὰ τὸ αἰδέσιμον τῆς πολιᾶς των, τῆς εὐσεβείας, τῆς εὐαγγελικῆς των πολιτείας, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀποδείξεως ἐγκλήματος, ἀπὸ μόνης δὲ τῆς συκοφαντίας, κατεδικάζοντο ἄκριτοι καὶ διὰ νυκτὸς ἀναρπαζόμενοι, ἀπήγοντο εἰς ἐρήμους ἔνθα ἐκ τῶν κακουχιῶν εὔρισκον τὸν θάνατον. Ἐντεῦθεν, εἶχε παύσει πᾶσα πνευματικὴ λατρεία ἐν τοῖς ναοῖς, πᾶσα σύναξις χριστιανῶν, πᾶσα διδασκαλία καὶ πᾶσα ψυχικὴ ἀγαλλίασις πηγάζουσα ἐκ τῶν νυκτερινῶν ὕμνωδιῶν καὶ τῆς κοινωνίας τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων⁴. Γυναῖκες, γέροντες, παιδιά καὶ ἀσθενεῖς ἔτι — ἔγραφεν ὁ Βασίλειος πρὸς τοὺς δυτικούς

1. «Ὅτε αἰγύπτιοι ἐπίσκοποι ἐδέχθησαν ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας εἰς κοινωνίαν ὀπαδοῦς τοῦ Μαρκέλλου Ἀγκύρας, ὁ Βασίλειος ἔγραψε ρητῶς: «Ἐδεῖ πάντας πληροφορεῖσθαι τοὺς ἐν τῇ αὐτῇ συναφείᾳ τυγχάνοντας ὑμῖν... οὕτως ἦν πρέπον βουλευσασθαι ὑμᾶς...περὶ πραγμάτων πάσαις ταῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐκκλησίαις διαφερόντων... μόνους ἑαυτοῖς ἐπιτρέψαι πρᾶγμα τοσοῦτον οὐκ ὀφείλετε, ἀλλὰ χορῆ καὶ τοὺς ἐν τῇ δύσει, καὶ τοὺς κατὰ τὴν ἀνατολὴν κοινωνικοὺς, συμψήφους αὐτῶν τῇ ἀποκαταστάσει γενέσθαι». Ἐπιστ. 265, 3.

2. Ἐπιστ. 222, Πρὸς Χαλκιδικάς.

3. Ἐπιστ. 239, 1, Εὐσεβίῳ Σαμοσατών.

4. Ἐπιστ. 243, 2, Πρὸς Ἱταλοὺς καὶ Γάλλους ἐπισκόπους.

ἐπισκόπους — συνήγοντο εἰς τὰς ἐρήμους, παρὰ τὰς τλαιπωρίας τῶν ὄμβρων, τῶν ἀνέμων, τοῦ παγετοῦ τοῦ χειμῶνος καὶ τῆς φλογὸς τοῦ ἡλίου ἐν ὄρα θερούς.

Καὶ δὲν ἤρουν τὰ δεινὰ ταῦτα, τῶν ὁποίων δρᾶσαι ἦσαν οἱ αἰρετικοί. Ἡ Ἐκκλησία ἐβάλλετο καὶ ἐφθειροτο καὶ ἐκ τῶν ἔσω, παρ' αὐτῶν τούτων, δηλονότι, «τῶν δοκούντων ὀρθοδοξεῖν», καθόσον καὶ «τὸ δοκοῦν ὑγιαίνειν ἐφ' ἑαυτὸ ἐμερίσθη»¹, ἐπαδύροτο ὁ Βασίλειος, ὑπαινισσόμενος τὸν Παυλῖνον καὶ τὴν μερίδα του.

Ἡ ἐπιβολὴ τῆς ὀρθῆς πίστεως, ἡ ἀπαλλαγὴ τῶν ἐκκλησιῶν ἀπὸ τῆς μάστιγος τῶν αἰρέσεων καὶ ἡ λύτρωσις τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχείας ἀπὸ τοῦ σχίσματος τοῦ λυμαινομένου αὐτήν, ἦτο τὸ ἔργον τῆς κοινῆς ἐνεργείας τῆς οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας. Διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐνεργείας ταύτης, ὀρθῶς ὁ Βασίλειος ἐστράφη πρὸς τὸν πατέρα τῆς ὀρθοδοξίας Ἀθανάσιον καὶ πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Λύσεως. Ἡ ἐπανόρθωσις δὲ τοῦ γενομένου εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀντιοχείας κακοῦ, ὤφειλε νὰ προέλθῃ παρ' ἐκείνων, οἵτινες εἶχον ἀποβῆ τὸ στήριγμα τῶν περὶ τὸν Παυλῖνον. Εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς τοῦ Βασιλείου ὑπῆρχεν ἡ πικρία διὰ τὴν στάσιν τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς Ρώμης ἐν τῷ πολυκρότῳ τούτῳ ζητήματι. Ὁ βαδύτατος σεβασμὸς πρὸς τὸν πρωταθλητὴν τῆς ὀρθοδοξίας δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἐκφορὰν πικρᾶς τινος λέξεως. Ἀλλὰ τὸ ἀτεγκτον καὶ ἡ ἀλαζονεία τῆς Ρώμης, ἡ ἄγνοια εἰς τὴν ὁποίαν εὗρισκοντο οἱ δυτικοὶ ἐπίσκοποι περὶ τῶν πραγμάτων τῆς Ἀνατολῆς, ἡ ἔμμονή εἰς ἐσφαλμένας γνώμας, εἶχον πείσει τὸν Βασίλειον, ὅτι ἡ Ἀνατολή οὐδὲν ἀγαθὸν ἠδύνατο νὰ προσδοκᾷ ἐκ τῆς Λύσεως. Δὲν ἀπέκρυψε δὲ τὰς σκέψεις του. Εἰς τὸν ἐπίσκοπον Σαμοσάτων Εὐσέβιον ἔγραφεν «Ἐμοὶ μὲν γὰρ τὸ τοῦ Διομήδους ἐπέρχεται λέγειν· μὴ ὄφελος λίσσεσθαι· διότι, φησὶν, ἀγῆνωρ ἐστὶν ὁ ἀνήρ². Τῷ ὄντι γὰρ θεραπευόμενα τὰ ὑπερήφανα ἦθη, ἑαυτῶν ὑπεροπτικώτερα γίνεσθαι πέφυκε· καὶ γὰρ ἐὰν ἰλαθῇ ἡμῖν ὁ κύριος, ποίας ἐτέρας προσθήκης δεόμεθα; ἐὰν δὲ ἐπιμείνῃ ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, ποία βοήθεια ἡμῖν τῆς δυτικῆς ὀφρῦος; οἷ, τό γε ἀληθὲς οὔτε ἴσασιν, οὔτε μαθεῖν ἀνέχονται, ψευδέσι δὲ ὑπονοίαις προειλημμένοι, ἐκεῖνα ποιοῦσι νῦν, ἃ πρότερον ἐπὶ Μαρκέλλῳ³ πρὸς μὲν τοὺς τὴν ἀλήθειαν αὐτοῖς ἀπαγγέλλοντας φιλονεικήσαντες, τὴν δὲ αἴρεσιν δι' ἑαυτῶν βεβαιώσαντες»³.

Παρὰ ταῦτα, ὁ Βασίλειος ὑπεράνω πάντων ἔθετε τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκ-

1. Ἐπιστ. 92,3.

2. Τὸ χωρίον ἐν τῇ Ἰλιάδι (I,699) ἔχει ὡς ἐξῆς:

Ὅπρὲ δὲ δὴ μετέειπε βοῆν ἀγαθὸς Διομήδης·
Ἄτρεΐδη κύδιστε, ἀναξ ἀνδρῶν Ἀγάμεμνον,
μὴ ὄφελος λίσσεσθαι ἀμύμονα Πηλεΐωνα,
μυρία δῶρα διδούς· ὁ δ' ἀγῆνωρ ἐστὶ καὶ ἄλλως·
νῦν αὖ μιν πολὺ μάλλον ἀγνηορέησιν ἐνήκας.

3. Ἐπιστ. 239,2.

κλησίας καὶ τὸ ὁμόφυχον τῶν ποιμένων διὰ τὴν διάσωσιν τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ τὴν ἐπάνοδον εἰς τὴν ὁμαλότητα. Τὸ πρῶτον διάβημα ἦτο ἡ προσέγγισις Ἀθανασίου καὶ Μελετίου.

6. Αἱ ΠΡΩΤΑὶ ΑΠΟΠΕΙΡΑὶ ΑΝΕΥ ΕΠΙΤΥΧΙΑΣ

Τὸ κῦρος τοῦ Ἀθανασίου ἦτο μέγα. Ἡ Δύσις πᾶσα εἶχεν αὐτὸν ὀδηγὸν ἐν τῇ πίστει καὶ μόνος εἶχε τὴν αὐθεντίαν τῆς ἀποτελεσματικῆς παρεμβάσεως παρὰ τοῖς δυτικοῖς ἐπισκόποις¹. Ἐνθὺ δὲ διὰ τοῦ Ἀθανασίου ἤλπιζε τὴν σύμπνοιαν τῶν δυτικῶν ἐπισκόπων, ὁ Βασίλειος, ἐκ μόνου ἐπίσης τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας ἐξήρτα τὴν ἐπαναφορὰν τῆς τάξεως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Ἀντιοχείας. Αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Βασιλείου εἶναι πλήρεις ἐξάσεως. Ὁ πρωταθλητὴς τῆς ὀρθοδοξίας ἐκαλεῖτο νὰ καταλίπη τι «μνημόσυνον τῷ βίῳ ἐπάξιον τῆς πολιτείας» του. Καὶ παρὰ τὰς περιφράσεις τοῦ ἀπαραμίλλου ὕφους τῶν ἐπιστολῶν του, ὁ Βασίλειος εἶναι κατηγορηματικὸς εἰς τὴν διατύπωσιν τῶν σκέψεών του². Ἐπειδὴ δὲ κατ' ἀρχὰς γράφων πρὸς τὸν Ἀθανάσιον περιωρίσθη εἰς γενικότητα, ὁ κομιστὴς τοῦ γραμματος Δωρόθεος, διάκονος τοῦ Μελετίου, ἐζήτησε σαφεστέρας ἐπεξηγήσεις. Ἡ ἀξίωσις τοῦ Βασιλείου διευτώθη ἤδη ρητῶς· εὐχὴ πάσης τῆς Ἀνατολῆς καὶ πόθος αὐτοῦ τούτου τοῦ Βασιλείου, κεκηρυγμένου ὑπὲρ τοῦ Μελετίου, ἦτο ἡ συνένωσις πάντων τῶν ὀρθοδόξων τῆς Ἀντιοχείας εἰς ἓν σῶμα τῆς ἐκκλησίας ὑπὸ τὸν Μελέτιον, τὸν ἔχοντα ἀνεπίληπτον τὴν πίστιν. Ἦτο ἀναγκαῖον ἅμα καὶ συμφέρον, ὅπως αἱ μικραὶ μερίδες τῶν ἄλλων ἐνωθῶσι μετὰ τῆς ὁλότητος σχεδὸν τοῦ ὀρθοδόξου λαοῦ τῆς Ἀντιοχείας, τοῦ ἀκολουθοῦντος τὸν Μελέτιον. Διὰ τοὺς «ἄλλους» δὲ τούτους ὁ Βασίλειος συνίστα τὴν ἐφαρμογὴν «οἰκονομίας τινός», χάριν τῆς εἰρηνεύσεως³.

1. Ἐπιστ. 67,1 «Τίς τῆς σεμνοτάτης σου πολιᾶς πάσῃ τῇ δύσει αἰδεσιμώτερος;»

2. Αὐτόθι. «Ἡ μὲν τοι τῆς κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν ἐκκλησίας εὐταξία προδήλως τῆς σῆς ἡρτηταί θεοσεβείας ὥστε τοὺς μὲν, οἰκονομῆσαι τοὺς δέ, καθησυχᾶσαι, ἀποδοῦναι δὲ τὴν ἰσχὺν τῇ ἐκκλησίᾳ διὰ τῆς συμφωνίας... ὥστε καταστορέσαι μὲν τοῦ λαοῦ τὸν τάραχον, παῦσαι δὲ τὰς μερικὰς προστασίας...»

3. Ἐπιστ. 67. Ὁ Βασίλειος κατέκλειε τὴν ἐπιστολήν του διὰ τῶν ἐξῆς: «Πάντως οὐκ ἔλαθέ σου τὴν ἀνυπέρβλητον φρόνησιν, ὅτι ἤδη καὶ τοῖς ὁμοψύχοις σου τοῖς κατὰ τὴν δύσιν, τὰ αὐτὰ ταῦτα συνήρσεν· ὡς δηλοῖ τὰ γράμματα τὰ διὰ τοῦ μακαρίου Σιλουανοῦ κομισθέντα ἡμῖν». Εἶναι γνωστόν, ὅτι οἱ τρεῖς ὁμοιουσιανοί, Εὐστάθιος Σεβαστείας, Σιλουανὸς Τρασοῦ καὶ Θεόφιλος Κασταβάλων μετέβησαν εἰς Ρώμην καὶ ἐδικαιώθησαν, ἀφοῦ ὁμολόγησαν τὸ ὁμοούσιον, ὑπὸ τοῦ Λιβερίου. Τὸ γράμμα ὅμως τὸ διαλαμβάνον περὶ τῆς δικαιώσεως ταύτης, οὐδὲν λέγει περὶ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ. Ὁ F. Cavallera (ἐνθ' ἄνωτ, σ. 148, σημ.) νομίζει, ὅτι τὰ γραφέντα ὑπὸ τοῦ Βασιλείου ἀνεφέροντο εἰς τὴν γενικὴν ἀρχὴν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Λιβερίου, ὅτι ἦσαν δεκτοὶ πάντες οἱ ὁμολογοῦντες τὴν πίστιν τῆς Νικαίας. Ἀλλὰ προφανῶς ὁ Βασίλειος δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπαγάγῃ εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην τὸν Μελέτιον. Πρόκειται μᾶλλον

Οὗτω ὁ Βασιλείος καθώριζε σαφῶς τὴν θέσιν του ἔναντι τῶν δύο ἐπισκόπων Ἀλεξανδρείας καὶ Ρώμης, οἱ ὁποῖοι εἶχον ταχθῆ ὑπὲρ τοῦ Παυλίνου καὶ τῆς μερίδος του. Ἡ ἐνέργειά του ἦτο ἄσχετος πρὸς τὴν «πολιτικὴν» ἀπέβλεπεν οὐχὶ εἰς τὸ συμφέρον τῶν προσώπων, ἀλλ' εἰς τὴν ἔξαρσιν τῆς μεγάλης ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας· «τί δ' ἂν γένοιτο ταῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐκκλησιαστικαῖς τῆς Ἀντιοχείας καιριώτερον;»¹. Ἄλλ' ἢ τοιαυτὴ ἀκριβῶς ἐκκλησιαστικὴ πορεία τοῦ Βασιλείου προσέκρουεν ἀδυσωπήτως εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς ἐκκλησίας τῆς Ρώμης, ἀγωνιζομένης νὰ κυριαρχήσῃ τῆς οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Ἀθανάσιος ἀνέθηκεν εἰς τὸν πρεσβύτερον Πέτρον, τὸν μετέπειτα διάδοχόν του, ὅπως ἔλθῃ εἰς Ἀνατολήν, ἔξετάσῃ τὴν κατάστασιν καὶ προσπαθήσῃ νὰ συνδιαλλάξῃ τὰς δύο ὁμοδόξους μερίδας Μελετίου καὶ Παυλίνου. Δὲν γνωρίζομεν τὸν τρόπον καθ' ὃν εἰργάσθη ὁ Πέτρος. Προφανῶς ὅμως οὗτος δὲν ἠδύνατο νὰ παρεκκλίνῃ τῆς κατευθύνσεως τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας ἔναντι τοῦ Παυλίνου.

Ἡ ἀποστολὴ τοῦ Πέτρου ἀσφαλῶς δὲν ἀπέβη ὑπὲρ τῶν ἀπόψεων καὶ τῶν πόθων τοῦ Βασιλείου, τοῦ ὁποῖου ἐν τούτοις ἢ προσήλωσις εἰς τὸν πρόμαχον τῆς ὀρθοδοξίας οὐδόλως ἐμειοῦτο. Ἄλλ' ἢ θέσις του ἦτο λίαν λεπτή. Καὶ εἰς τὸ ἀδιέξοδον, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχε περιέλθει, ἐνόμισεν ὅτι εὔρεσαν ἰδίαν σωτηρίαν εἰς τὴν σκέψιν, ὅπως ἀποσταλῆ εἰς Ρώμην ὁ διάκονος τοῦ Μελετίου, Δωρόθεος, διὰ νὰ διεγείρῃ τὸ διαφέρον ἐπισκόπων τινῶν τῆς Ἰταλίας καὶ ζητήσῃ παρ' αὐτῶν νὰ ἐπισκεφθῶσι τὴν Ἀνατολήν². Ὁ Δωρόθεος ἀπεστάλη πρὸς τὸν Μελέτιον, ἐξόριστον ὄντα, ἵνα πληροφορήσῃ τοῦτον περὶ τῶν γενομένων καὶ τῆς σκέψεως τοῦ Βασιλείου, ἐπιδείξῃ δὲ τὸ συνταχθῆν «ὑπομνηστικόν» πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Δύσεως³. Ἡ ἔλευσις τῶν ἐπισκόπων τούτων εἰς τὴν Ἀνατολήν καὶ ἡ συνεργασία των μετὰ τῶν

περὶ προσωπικῶν γραμμάτων ἐπισκόπων ὁμοψύχων τῆς Δύσεως, συμπαθούτων πρὸς τὸν Μελέτιον.

1. Ἐπιστ. 66,2. Καὶ εἰς ἄλλην ἐπιστολὴν 69,2 ἔγραφε πάλιν πρὸς τὸν Ἀθανάσιον «Πάντα γὰρ δεῖ σπουδάσαι δευτέρα ἠγήσασθαι τῆς εἰρήνης, καὶ πρὸ πάντων τῆς κατὰ Ἀντιόχειαν ἐκκλησίας ἐπιμεληθῆναι, ὡς μὴ σθθενεῖν ἐν αὐτῇ τὴν ὀρθὴν μερίδα περὶ τὰ πρόσωπα σχιζομένην».

2. Ἐπιστ. 68· «...καὶ ἅμα ὡς ἐν ἀτόροις,—ἔγραφε πρὸς τὸν Μελέτιον—βοιλή τις ἡμῖν ἐνέπεσε περὶ τῶν πρακτέων...ὡς δὲ συντόμως εἰπεῖν, γνώμη ἐκράτησεν ἐπὶ τὴν Ρώμην διαβῆναι τὸν αὐτὸν τοῦτον ἀδελφὸν ἡμῶν Δωρόθεον, διαναστῆσαι τινεὶς τῶν ἀπὸ τῆς Ἰταλίας, πρὸς τὴν ἐπίσκεψιν ἡμῶν».

3. Ὁ V. Ernst (Basilius des Grossen Verkehr mit den Occidentalen, ἐν «Zeitschrift für Kirchengeschichte», XVI (1896), 661·2) νομίζει, ὅτι ὁ Μελέτιος, γνωρίζων τὰς διαθέσεις τῆς Ρώμης, ἦτο ἀδιάφορος πρὸς τὴν ἀλληλογραφίαν ταύτην. Ἀλλὰ καὶ ὁ Βασιλείος ἐγνώριζε τὸ πνεῦμα τῆς Ρώμης καὶ διὰ τοῦτο τὰ γράμματα αὐτοῦ ἀπηφθύνοντο οὐχὶ προσωπικῶς πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Ρώμης, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Δύσεως.

ὀρθοδόξων θὰ συνετέλει εἰς τὴν ἀνανέωσιν τῆς πίστεως τῆς Νικαίας. Ὡς πρὸς δὲ τὸ ζήτημα τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχείας, ὁ Βασίλειος εἰς τὸ πρὸς τὸν Ἀθανάσιον γράμμα του, λίαν ἐντέχνως διετύπωσε τὴν ἀποψίν του· οἱ ἐκ τῆς Δύσεως θὰ προσεπάθουν νὰ κατορθώσωσι τὴν συνένωσιν τῶν ὀρθοδόξων, ἢ συνένωσις ὅμως αὕτη ὄφειλε νὰ ἐπέλθῃ οὐχὶ κατὰ τὰς βλέψεις τῶν ἐχόντων προσωπικὰ συμφέροντα, ἀλλὰ κατὰ τὸ γενικὸν συμφέρον τῆς Ἐκκλησίας· «Ἐκεῖνο δὲ καὶ πρὸ τῶν εἰρημένων λόγων συνιεῖς τε αὐτὸς καὶ φροντιεῖς δηλονότι, ὅπως ἐπιστάντες, ἐὼν ὁ Θεὸς θέλη, μὴ ἐναφῶσι ταῖς ἐκκλησίαις τὰ σχίσματα, ἀλλὰ τοὺς τὰ αὐτὰ φρονοῦντας παντὶ τρόπῳ εἰς ἕνωσιν συνελάσωσι, κἄν τινες ἰδίας τῶν πρὸς ἀλλήλους διαφορῶν ἀφορμὰς εὕρωσιν ἔχοντας...»¹.

Ἡ σχεδιασθεῖσα ἀποστολὴ αὕτη τοῦ Δωροθέου εἰς Ρώμην, φαίνεται μὴ πραγματοποιηθεῖσα καὶ πρὸς τοῦτο συμφωνοῦσιν ὁ Ernst καὶ ὁ Loofts, ἀντιθέτως πρὸς τὸν Cavallera², τάσσοντα τὴν ἀποστολὴν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 371—372 καὶ νομίζοντα, ὅτι ἔσχε «μερικὴν ἐπιτυχίαν», ἥτις συνέκειτο ἐκ «καλῶν λόγων». Τὸ γεγονός εἶναι, ὅτι οἱ δυτικοὶ ἀπέσχον τῆς εἰς Ἀνατολὴν μεταβάσεως, ἠρκέσθησαν δὲ ν' ἀποστείλωσι πρὸς τὸν Ἀθανάσιον ὁμολογίαν τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ νὰ διαπιστώσωσι τὴν σύμπνοιαν καὶ τὴν ὁμόνοιαν μετὰ τῶν δεχομένων τὴν πίστιν ταύτην³. Τὰ γράμματα ἐκόμισεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν ὁ ἐκ Μεδιολάνων διάκονος Σαβίνος καὶ διὰ τοῦ Ἀθανασίου διεβιβάσθησαν πρὸς τὸν Βασίλειον. Καὶ εἰς τὴν πρόσκλησιν ταύτην καὶ εἰς ἄλλας ὁμοίας, αἵτινες θὰ ἐπηκολούθουν, οἱ ἐπίσκοποι τῆς Δύσεως ἔμειναν ἀδιάφοροι. Ἡ ὀδύνη, τὴν ὁποίαν ἐνετύθην ἐδοκίμαζον οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς, ἦτο βαθεῖα. Ἰδίᾳ ἐτραυματίζεν αὐτοὺς ἡ στάσις τῆς Δύσεως ἔναντι τοῦ σχίσματος τοῦ Παυλίνου. Τὴν ἐνότητα καὶ τὴν σύμπνοιαν ἐν τῇ πίστει κατέστρεφεν ἡ ἐσωτερικὴ τῆς Ἐκκλησίας διαίρεσις⁴. Ἐν τοσοῦτῳ, ἡ ὀρθοδοξία ἐστερήθη τοῦ μεγάλου αὐτῆς προασπιστοῦ Ἀθανασίου († 2 Μαΐου 373), τοῦ ὁποίου διάδοχος ἐξελέγη ὁ Πέτρος, γνῶριμος ἤδη ἐν Ἀνατολῇ, κεκηρυγμένος ὑπὲρ τοῦ Παυλίνου καὶ θεωρῶν τὸν Μελέτιον καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ὡς αἵρετικούς. Τί ἀγαθὸν θὰ ἠδύνατο πλέον νὰ ἐλπίζῃ ὁ Βασίλειος ἐξ Ἀλεξανδρείας;

1. Ἐπιστ. 69,2.

2. Ἐνθ' ἀνωτέρω, σ. 147.

3. Ἐπιστ. 92,3. Πρόκειται περὶ τῆς συνοδικῆς ἐπιστολῆς τῶν συνελθόντων ἐν Ἀρμίνῳ ὀρθοδόξων ἐπισκόπων, οἵτινες ἀνένεώσαν τὴν καταδικνὴν τῆς ἀρειανῆς αἵρέσεως. Σωζόμενου, Ἐκκλ. ἱστορία, VI, 23. Θεοδορήτου, Ἐκκλ. ἱστ., II, 19.

4. Ἐπιστ. 90,1. «Ὡσπερ οὖν ἡμεῖς—ἔγραψεν ὁ Βασίλειος πρὸς τοὺς ἐν τῇ Δύσει—ἴδιον ἑαυτῶν ἀγαθὸν ποιούμεθα τὴν ὑμετέραν πρὸς ἀλλήλους σύμπνοιάν τε καὶ ἐνότητα, οὕτω καὶ ἡμεῖς παρακαλοῦμεν συμπιθῆσαι ἡμῶν ταῖς διαίρεσεις· καὶ μὴ ὅτι τῇ θέσει τῶν τόπων διεστήκαμεν, χωρίζειν ἡμᾶς ἀπ' ἑαυτῶν, ἀλλ' ὅτι ἐνούμεθα τῇ κατὰ τὸ πνεῦμα κοινωνίᾳ εἰς τὴν ἐνὸς σώματος ἡμᾶς συμφωνίαν ἀναλαμβάνειν».

7. ΑΝΑΛΓΗΣΙΑ ΤΗΣ ΔΥΣΕΩΣ

Παρά τὰς ἀνυπερβλήτους δυσχερείας, οἱ ὁμόψυχοι ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς δὲν ὀπισθοχωροῦσιν, ἀλλὰ συνεχίζουσι τὰ διαβήματά των πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Δύσεως. Τὸ νέον των διάβημα ἔχει χαρακτηριστὴν ἐπισημότερον, εἶναι συλλογικόν. Ἡλιζέτο, ὅτι τοιαύτης σημασίας πρόσκλησις, γενομένη ἐξ ὀνόματος τῶν διαπρεπεστέρων ἐπισκόπων, θὰ ἠδύνατο νὰ διανοίξῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν δυτικῶν ἐπὶ τῆς πραγματικῆς καταστάσεως τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ ἐπίσκοπος Σαμοσάτων Εὐσέβιος συνέστησεν, ὅπως ὁ Βασίλειος συντάξῃ τὸ πρὸς Δυτικοὺς γράμμα¹ καὶ ἀκολούθως ὑπογραφήν παρὰ πάντων τῶν κοινωνικῶν. Τὸ σχέδιον τοῦ γράμματος ἀπεστάλη πρὸς τὸν Μελέτιον διὰ τοῦ Σαγκησίμου². Τριάκοντα καὶ δύο ἐπίσκοποι τῶν διαπρεπεστέρων τῆς Ἀνατολῆς³, ἀπηυθύνθησαν «Τοῖς θεοφιλεστάτοις καὶ ὀσιωτάτοις ἀδελφοῖς συλλειτουργοῖς κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ Γαλλίαν ὁμοψύχους ἐπισκόποις». Τὸ γράμμα τοῦτο εἶναι ἀληθὲς ἀριστούργημα ὕψους, διατυπώσεως, ὑψηλῶν ἐννοιῶν, ἀγάπης πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, ἀδελφικοῦ ἐλέγχου καὶ ὑποδείξεως τῶν πρακτέων. Πάντοτε—ἔγραφον οἱ ἐπίσκοποι—προσεδόκησαν τὴν ἀντίληψιν τῶν δυτικῶν ἐπισκόπων, ἀλλ' οὐδέποτε αὕτη ἐπετεύχθη, ἴσως ἐπειδὴ ἡ δικαία τοῦ Θεοῦ κρίσις ἔνεκα ἁμαρτιῶν ὠκονόμησε τὴν παράτασιν τῶν πειρασμῶν. Ἄλλ' ἦτο καιρὸς νὰ ἐνδυνάτωσι σπλάγγνα οἰκτιρμῶν οἱ ἐπίσκοποι τῆς Δύσεως καὶ νὰ προσέλθωσι βοηθοί, μὴ ὑποχωροῦντες ἐνώπιον οὐδενὸς ἀνθρώπινου ἐμποδίου. Διότι δὲν ἐκινδύνευεν ἀπλῶς μία ἐκκλησία, «οὐδὲ δύο ἢ τρεῖς αἱ τῷ χαλεπῷ τούτῳ χειμῶνι παραπεσοῦσαι». Ἀπὸ τοῦ Ἰλλυρικοῦ μέχρι τῆς Θηβαΐδος ἐρριζώθησαν τὰ πονηρὰ σπέρματα τῆς αἰρέσεως τοῦ Ἀρείου καὶ νῦν ἐξεβλάστησαν τοὺς φθοροποιοὺς καρπούς. Ἐν συνεχείᾳ, δίδεται ἡ ζοφερὰ εἰκὼν τοῦ ἠθικοῦ ἐκπεσμοῦ τῶν ἐκκλησιῶν, τῆς διαρπαγῆς τῶν ἐπισκοπῶν ὑπὸ ἀτόμων ἐστερημένων παντὸς στοιχείου συνειδήσεως καὶ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου τοῦ προκαλουμένου παρ' ἐκείνων, οἵτινες ἔκρυπτον τὴν ἱκανοποίησιν τῶν προσωπικῶν παθῶν των ὑπὸ τὴν ἐκδίκησιν δῆθεν τῆς ὀρθοδοξίας⁴. «Ἦδη δὲ καὶ ὄπλον τισὶ τοῦ πρὸς ἀλλή-

1. Κατὰ τὸν Cavallera, τὸ γράμμα ἐγράφη τῷ 372. Ἡ χρονολογία τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Βασιλείου ἀποτελεῖ εἰσέτι θέμα ἐρεύνης ἱστορικῆς, παρὰ τὰς προσαθείας τοῦ Ernst (ἐνθ' ἀν., σ. 663-64), τοῦ Loofs (Eustathius v: Sebaste. Halle, 1898, σ. 52-53), τοῦ abbé Bessières (La tradition manuscrite de la correspondance de saint Basile. Oxford, 1923) καὶ τοῦ Anders Cavallin (Studien zu den Briefen des Hl. Basilius. Lund, 1944).

2. Ἄγνοοῦμεν τὴν καταγωγὴν τοῦ ἱερέως τούτου, τὸν ὁποῖον νομίζουσι τινες προερχόμενον ἐκ Δύσεως, ἔνεκα τοῦ λατινικοῦ αὐτοῦ ὀνόματος. Ἦτο ἀφρωσιωμένος εἰς τὸν Βασιλεῖον καὶ σιγήγει εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν τούτου.

3. Προτάσσεται τὸ ὄνομα τοῦ Μελετίου, ἀκολουθεῖ τὸ τοῦ Εὐσεβίου⁴ Σαμοσάτων, τοῦ Βασιλείου καὶ τῶν λοιπῶν.

λους πολέμου, ἢ ἐκδίκησις δῆθεν τῆς ὀρθοδοξίας ἐπινενόηται· καὶ τὰς ἰδίας ἔχθρας ἐπικρουσάμενοι, ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἐχθραίνειν κατασηματίζονται». Οἱ γράφοντες ἐπίσκοποι συνέκρινον τὸν ἐμφύλιον τοῦτον σαραγαμὸν πρὸς τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις, κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως ταύτης ὑπὸ τοῦ Τίτου, ὅτε εἰς τὸ κακὸν τοῦ ἔξωθεν πολέμου, προσετίθετο ἡ ἐσωτερικὴ στάσις τῶν πολιορκουμένων ὁμοφύλων. Διὰ τὴν θεραπείαν τῶν συμφορῶν τούτων, οἱ ἐπίσκοποι ἐζήτουν, ὅπως μέγας κατὰ τὸ δυνατόν ἀριθμὸς δυτικῶν ἐπισκόπων συνδράμῃ εἰς τὴν Ἀνατολὴν «ὥστε πλήρωμα εἶναι συνόδου τοὺς ἐπιδημοῦντας»· καὶ διὰ τῆς τοιαύτης συνόδου ἀνανεωθῆ ἡ πίστις τῆς Νικαίας, ἐκριζωθῶσιν αἱ αἱρέσεις καὶ ἐπέλθῃ ἡ εἰρήνευσις τῶν ἐκκλησιῶν. Μετὰ χαρακτηριστικῆς δὲ μετριοπαθείας, ἀλλὰ καὶ θετικότητος ὑπεδείκνυνον τὸν τρόπον τῆς εἰρηνεύσεως. Ὁ ἐσωτερικὸς πόλεμος τῶν νομιζόντων, ὅτι ὀρθοδοξοῦσιν ἔφερε τὰς ἐκκλησίας εἰς ἐσχάτην ἀσθένειαν. Ἡ βοήθεια τῶν δυτικῶν θὰ συνετέλει «ὥστε τοὺς τὴν ἀποστολικὴν ὁμολογοῦντας πίστιν, ἅπερ ἐπενόησαν σχίσματα διαλύσαντας, ὑποταγῆναι τοῦ λοιποῦ τῇ αὐθεντίᾳ τῆς Ἐκκλησίας, ἵνα ἄρτιον γένηται τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, πᾶσι τοῖς μέλεσιν εἰς ὀλοκληρίαν ἐπανελθόν». Διὰ τούτων ὑπενόουν προφανῶς οἱ ἐπίσκοποι τὴν μερίδα τοῦ Παυλίνου, εἰς ἣν ὠφείλετο τὸ σχίσμα¹.

Καὶ ἡ ἰδιαιτέρα ἐπιστολή, τὴν ὁποίαν ὁ Βασίλειος ἔγραψε πρὸς τοὺς δυτικούς ἐπισκόπους διελάμβανε περίπου τὰ αὐτὰ καὶ οὐδόλως ὑστέρει εἰς τὴν δραματικὴν περιγραφὴν τῶν δεινῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς σημασίας τοῦ ἀγῶνος, τὸν ὁποῖον σκληρῶς διεξῆγεν ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία τῆς Ἀντιοχείας. «Ἐγμετέρα — ἔγραφεν ὁ Βασίλειος — λογίσασθε τὰ πάθη ἡμῶν, ὡς γνήσιοι μαθηταὶ τοῦ κυρίου· οὐχ ὑπὲρ χρημάτων, οὐχ ὑπὲρ δόξης, οὐχ ὑπὲρ ἄλλου τινὸς τῶν προσκαίρων καταπολεμούμεθα, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ κτήματος τοῦ πατρικοῦ θησαυροῦ τῆς ὑγαινούσης πίστεως ἐστήκαμεν ἀγωνιζόμενοι»².

Ἀλλὰ καὶ αἱ παθητικαὶ αὐταὶ παραινέσεις ἀντήχησαν εἰς τὸ κενόν. Αἱ ἐκκλησίαι τῆς Δύσεως ἐδείκνυν ἀδιαφορίαν, προκαλοῦσαν τὴν ἀγανάκτησιν. Οὐδὲν ἐπιχείρημα ἀπεδείχθη ἱκανὸν νὰ συγκινήσῃ αὐτάς· ἢ ἔκθεσις τῶν γεγονότων ὑπὸ πλειάδος διαπρεπῶν ἐπισκόπων, δὲν ἠδυνήθη νὰ χειραγωγῆσῃ τὰς ἐκκλησίας ἐκεῖνας πρὸς διάγνωσιν τῆς ἀληθείας καὶ ἀκριβῆ ἐκτίμησιν τῶν γεγονότων. Οἱ ἐν τῇ Ρώμῃ καὶ γενικῶς οἱ ἐν τῇ Δύσει, ἠγνόουν τὴν ἀληθῆ κατάστασιν τῆς Ἀνατολῆς καὶ παρὰ τὰς ἐπανειλημμένας προσκλήσεις, ὅπως οἱ δυτικοὶ ἐπισκεφθῶσι τὰς ἀνατολικὰς ἐκκλησίας πρὸς σχηματισμὸν ὀρθῆς γνώμης, οὗτοι προετίμησαν ν' ἀντιτάξωσι παγερὰν σιωπὴν. Ὑπόνοια

1. Ἐπιστ. 92.

2. Ἐπιστ. 243, 4. Ὁ Μελέτιος, διωκόμενος ὑπὸ τῶν ἀρειανῶν μετ' ἄλλων ὀρθοδόξων ἐπισκόπων, εὗρισκετο ἐν ἑξορίᾳ· «οἱ στυλοὶ καὶ τὸ ἕδραϊώμα τῆς ἀληθείας ἐν διασπορᾷ».

περὶ μὴ ἀπολύτου δῆθεν ὀρθοδοξίας τοῦ Μελετίου ἦτο ἀσύστατος, ἀφοῦ οὗτος χάριν τῆς ὀρθῆς πίστεως ὑπέστη ἀλλεπαλλήλους ἐξορίας. Ἡ ὀρθοδοξία τοῦ λόγου τοῦ Μελετίου ἐπὶ τοῦ χωρίου τῶν Παροιμιῶν (8, 22) εἶναι ἀναντίρρητος¹, παρὰ τοὺς ἐναντίους ἰσχυρισμὸς τοῦ Loofs² καὶ τοῦ Ed. Schwartz³, θεωρούντων τὸν Μελέτιον ὡς μετέχοντα τῆς αἰρέσεως τῶν «ὁμοίων». Ὁ Schwartz παραθέτει κείμενον προερχόμενον, καθὼς γράφει, ἐκ ρωμαϊκῆς συνόδου, συνελθούσης τῷ 378 διὰ τὴν καταδικάσῃ τὸν Ἀπολλινάριον⁴. Τὸ παρατιθέμενον κείμενον θεωρεῖται, ὅτι στρέφεται κατὰ τοῦ Μελετίου εἰδικῶς, κληθέντος ὅπως ἐπιστρέψῃ εἰς Σεβαστείαν, ἔδραν τῆς ἄλλοτε ἐπισκοπῆς του καὶ ἀναμένῃ ἐν ὑπομονῇ τὸν θάνατον τοῦ ζῶντος ἐπισκόπου τῆς πόλεως ταύτης!⁵. Ἡ ἀντίφασις τῆς Ρώμης εἶναι προφανής, διότι ἐνῶ ἀπορρίπτει τὰς μεταθέσεις τῶν ἐπισκόπων ὡς ἀντικειμένες εἰς τοὺς κανόνας, ἀνεγνώριζε τὴν ὄντως ἀντικανονικὴν χειροτονίαν τοῦ Παυλίνου, ἐπροστάτευε τὸ σχίσμα καὶ ὑπέθαλπε τὸν ἠθικὸν ἔξευτελισμὸν τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς.

Τοιαύτην στάσιν τηροῦσα ἡ ἐκκλησία τῆς Ρώμης ἐπὶ ζητήματος κεφαλαιώδους σημασίας διὰ τὸν χριστιανισμὸν τῆς Ἀνατολῆς, ἀπέβλεπε βεβαίως εἰς τοὺς ἰδίους αὐτῆς σκοπούς. Ἡ ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἀναγράφει περιπτώσιν τοιαύτης ἀδιαφορίας καὶ ἀρνήσεως ἠθικῆς βοηθείας πρὸς ἀναστήλωσιν τῆς ὀρθῆς πίστεως. Ἡ ἀγάπη ὄντως εἶχε ψυγῆ εἰς τὰς καρδίας ἢ ἐποχὴ τῶν μεγάλων ἐπισκόπων, οἵτινες προσήρχοντο αὐθόρμητοι ἀρωγοὶ εἰς τὰς ἐμπεριστάτους ἐκκλησίας καὶ παρενέβαινον ἐν πνεύματι ἀπολύτου ἀδελφότητος πρὸς διατήρησιν τῆς ἀγνότητος τῆς πίστεως, ἐφαίνετο μὴ ἐμπνέουσα πλέον τοὺς ἐν τῇ Δύσει, μὴ ἀναζωπυροῦσα εἰς τὰς καρδίας τοὺς λόγους τοῦ Ἀντιοχείας Ἰγνατίου περὶ τῆς Ρώμης ὡς «προκαθημένης τῆς ἀγάπης» καὶ «ἐν τόπῳ Ρωμαίων» (*).

1. F. Cavallera, ἐνθ' ἀνωτ., 84 καὶ ἐξῆς.

2. Meletius, ἐν Realencyclopaedie f. prot. Theol. u. Kirche (Herzog-Hauk), XII, 553.

3. Zur Geschichte des Athanasius, II, ἐν τοῖς «Nachrichten der Königl. Gesellschaft der Wissenschaften zu Goettingen», 1904, σ. 361.

4. Minge, ser. lat., 13, 358-361, γράμμα Post concilium Nicaenum, στ. 360-61.

5. Eos quoque qui de Ecclesiis ad Ecclesias migraverunt tamdiu a communione nostra habemus alienos, quamdiu ad eas civitates redierint in quibus primum sunt constituti. Quod si alius, alio transmigrante, in locum viventis est ordinatus, tamdiu vacet sacerdotis dignitate, qui suam deseruit civitatem, quamdiu successor ejus quiescat in pace.

6. Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῆς πρὸς Ρωμαίους τοῦ Ἰγνατίου, ἐκδ. A. Leiong, Les pères apostoliques. Paris, 1927, σ. 54.

8. ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΙΣ ΤΟΥ ΠΑΥΛΙΝΟΥ ΥΠΟ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ.
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΡΙΖΙΚΩΣ ΕΣΦΑΛΜΕΝΗ

Αἱ γλυκεραὶ ἐλπίδες τοῦ Βασιλείου περὶ «ἀγαθῶν εὐαγγελίων» ἐκ τῆς Δύσεως καὶ τῆς σπουδῆς τῶν δυτικῶν ἐπισκόπων πρὸς ἐπικουρίαν τῆς ἀδελφότητος, ἤρχισαν διαλυόμεναι. Αἱ ἀπογοητεύσεις αὗται ἐπῆρχοντο ἄλλεπαλλήλως, ἐν ᾧ χρόνῳ ὁ Βασίλειος δὲν ἐβασανίζετο μόνον δεινῶς ἐκ τῆς κατατροχούσης αὐτὸν ἀσθενείας, ἀλλ' ἐδοκίμαζε καὶ πλείστας ἄλλας πικρίας παρὰ τοῦ Οὐάλεντος καὶ τῶν ἄλλων ἀμειλίκτων ἐχθρῶν του. Νέα τις ἀπόπειρα ἐγένετο διὰ τοῦ Σαγκητησίμου, ὁ ὁποῖος περιελθὼν τὴν Ἀνατολὴν καὶ συλλέξας τὰς ὑπογραφὰς τῶν ἐπισκόπων, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Δύσιν μετὰ τοῦ Δωροθέου, περὶ τὰ τέλη τοῦ θέρους 376¹.

Καὶ τοῦ γράμματος τούτου (242) τὸ περιεχόμενον δὲν διαφέρει τῶν προηγουμένων, ἢ ἀνάγνωσις δὲ αὐτοῦ προκαλεῖ βαθεῖαν συγκίνησιν· «Οὔτω δὴ καὶ αὐτοὶ πρὸς ἔσχατον ἤκοντες τῶν κακῶν, τῆς εἰς θεὸν ἐλπίδος οὐκ ἀφιέμεθα· ἀλλὰ πανταχόθεν αὐτοῦ ἐπισκοποῦμεθα τὴν βοήθειαν. Ὅθεν καὶ πρὸς ὑμᾶς ἀπεβλέψαμεν νῦν, τιμωτάτοι ἡμῖν ἀδελφοί, οὗς πολλάκις μὲν ἐν καιρῷ τῶν θλίψεων ἐπιφανήσεσθαι ἡμῖν προσεδοκίσαμεν, ἀποπεσόντες δὲ τῆς ἐλπίδος, εἶπομεν πρὸς ἑαυτοὺς καὶ ἡμεῖς, ὅτι ὑπέμεινα συλλυπούμενον καὶ οὐχ ὑπῆρξε, καὶ παρακαλοῦντα καὶ οὐχ εὔρον». Ἐκ τῆς περικοπῆς «Ea gratia», δημοσιευθείσης ἀνωτέρω, γνωρίζομεν τὰς διαθέσεις τοῦ Δαμάσου ἔναντι τοῦ Μελετίου. Δὲν κατεδίκαζε μόνον ὁ Δάμασος τὴν μετάθεσιν τούτου εἰς Ἀντιόχειαν, ἀλλ' ἐθεώρει αὐτὸν καὶ ὡς μὴ γνήσιον ὁρθόδοξον. Ἐνόμισε δὲ ἄρκετὸν νὰ διατυπώσῃ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως αὐτοῦ καὶ νὰ ἐκφράσῃ τὴν λύπην, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἄλλο τι· «Ἰδού, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, ἡ πίστις ἡμῶν ὅστις ἀκολουθεῖ αὐτήν, εἶνε ἐκ τῶν ἡμετέρων. Σῶμα ἐκ διαφόρων χρωμάτων, ἀσχημίζει τὰ μέλη. Παρέχομεν τὴν κοινωνίαν ἡμῶν εἰς τοὺς ἐπιδοκιμάζοντας ἐν τῷ ὄλῳ τὸ αἶσθημα ἡμῶν. Ἄς ἀποφεύγωμεν νὰ χρωματίζωμεν τὴν γνησίαν πίστιν διὰ διαφόρων χρωμάτων. Ἐπὶ πλεόν προτρέπομεν ὑμᾶς νὰ προσέχητε, ὅπως μὴ παραμελῆται ἡ κανονικὴ τάξις ἐν ταῖς χειροτονίαις τῶν ἱερέων καὶ τῶν κληρικῶν καὶ ὅπως μὴ παρέχητε εὐκόλως τὴν κοινωνίαν εἰς τοὺς παραβάτας τῆς τάξεως ταύτης...

«Ὡς δὲ τὴν ἄρσιν τῶν ἀδικιῶν, τῶν ὁποίων ἀντικείμενον εἶναι ἡ ὑμετέρα ἀγάπη, ὁ ἡμέτερος ἀδελφός, ὁ πρεσβύτερος Δωρόθεος, δὲν θὰ παραλείψῃ νὰ σᾶς ἐξηγήσῃ τὰ πάντα διὰ ζώσης φωνῆς καὶ ὅτι αἱ προσπάθειαι ἡμῶν, καθὼς ὁ ἴδιος εἶναι μάρτυς, οὐδόλως ἐλλείπουν»². Ἡ ἔννοια εἶναι

1. Κατὰ τὸν E. Amann (Mélèce d' Antioche, ἐν Dictionnaire de théologie catholique, XI¹, 527) πρόκειται μᾶλλον περὶ τοῦ δευτέρου πρὸς τὴν Δύσιν διαβήματος τῷ 374.

2. «Ceterum quod ad remouendas uestrae dilectionis spectat iniurias nec

σαφής· οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς ᾤφειλον ν' ἀπέχωσι πάσης κοινωνίας πρὸς τὸν παρὰ νόμους μετατεθέντα εἰς Ἀντιόχειαν Μελέτιον. Παρεσκευάζετο οὕτω καταλλήλως ἡ ἐπιβολὴ τοῦ Παυλίνου. Ἐδικαιοῦντο δὲ πλήρως οἱ ἰσχυρισμοὶ τοῦ Βασιλείου, ὅτι οἱ δυτικοὶ «τό γε ἀληθές, οὔτε ἴσασι, οὔτε μαθεῖν ἀνέχονται, ψευδέσι δὲ ὑπονοίαις» ἦσαν προκατειλημμένοι. Τὸ χάσμα δὲν ἐγεφυροῦτο, ἀλλ' ἠδύρυνετο ἐπικινδύνως. Ἀνεφύη δὲ καὶ τὸ σπουδαῖον δογματικὸν ζήτημα περὶ τῶν ὑποστάσεων. Ἡ ἀπάντησις τῶν ἀνατολικῶν ἦτο κατηγορηματικὴ. Παρὰ τὰς τυπικὰς φιλοφρονήσεις καὶ τὴν μετριοπάθειαν τῆς γλώσσης, ὑπέδειξαν τὴν ὁδόν, τὴν ὁποῖαν ᾤφειλεν ἡ ἐν Ρώμῃ σύνοδος νὰ ἀκολουθήσῃ, καταδικάζουσα ἀπεριφράστως καὶ ὀνομαστὶ τοὺς ὄντως αἵρετικούς, οἵτινες ὑποκρινόμενοι τοὺς ὀρθοδόξους κατέφθειρον ἔσωθεν τὴν Ἐκκλησίαν¹. Οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς ἔγραφον, ὅτι τὰ συντριμματα τῆς Ἐκκλησίας ᾤφείλοντο βεβαίως εἰς τοὺς ἀρειανούς, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ψευδορθοδόξους. Οἱ ἀρειανοὶ φανερώς εἶχον ἀπορραγῆ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἀσέβεια αὐτῶν ἦτο εἰς πάντας πρόδηλος. Ἄλλ' οἱ ἐπικινδύνοι ἦσαν οἱ περιβεβλημένοι τὴν δορὰν τοῦ προβάτου καὶ ἔχοντες τὴν ἐπιφάνειαν πρᾶξιαν καὶ ἡρεμον, οἱ σπαράσσοντες ἔνδοθεν τὰ ποίμνια τοῦ Χριστοῦ, διότι ἔζων ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ δεινοὶ ἐχθροὶ, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα ἤξιουν, ὅπως δημοσιευθῶσι παρὰ τῶν δυτικῶν εἰς πάσας τὰς ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου θὰ ἐγνώριζον καὶ αἱ δυτικαὶ ἐκκλησίαι τοὺς ταραχοποιούς καὶ ἐργάτας τῶν σκανδάλων. Μεταξὺ τούτων ἦτο ὁ ἐπίσκοπος Σεβαστείας Εὐστάθιος, μαθητὴς ἄλλοτε τοῦ Ἀρείου ἐκ τῶν γνησιωτάτων. Τὸ γράμμα δίδει τὴν ζοφερὰν εἰκόνα τοῦ τυχοδιώκτη τούτου ἐπισκόπου, κατορθώσαντος νὰ πείσῃ καὶ τὸν Ρώμης Λιβέριον περὶ τῆς δῆθεν ὀρθοδοξίας του, ἐνῶ ἦτο προστάτης τῆς αἰρέσεως τῶν πνευματομάχων. «Ἐπεὶ οὖν αὐτόθεν—ἔγραφον πρὸς τοὺς δυτικούς—γένεον αὐτῷ ἡ δύναμις τοῦ ἀδικεῖν τὰς ἐκκλησίας, καὶ τῇ παρ' ἡμῶν δεδομένη αὐτῷ παρησιὰ κέχρηται εἰς καταστροφὴν τῶν πολλῶν, ἀνάγκη αὐτόθεν ἔλθειν καὶ τὴν διόρθωσιν, καὶ ἐπισταλῆναι ταῖς

frater noster Dorotheus presbyter explicare omnia uiuaciter praetermittit nec nixus nostri ut ipse testis est, defuerunt». Migne, ser. lat., 13, 354-357.

1. Παραδόξως ὁ Cavallera (ἐνθ' ἄν., σ. 190), ὁ ὁποῖος προσπαθεῖ νὰ δεῖξῃ ἐπισημονικὴν ἀμεροληψίαν ἐν τῇ ἔξιτορήσει τῶν σχετικῶν πρὸς τὸ πολύκροτον σχίσμα τῆς Ἀντιοχείας, νομίζει τὰς ἐκ τῆς Λύσειως εἰδήσεις «εὐαρέστους», τὸν δὲ Βασιλείου ὡς σπεύσαντα νὰ καταστήσῃ κοινωνοὺς τῶν τοιούτων εἰδήσεων τοὺς ἐπισκόπους, Καρῶν Βίτονα καὶ Λαοδικεῖας Συρίας Πελάγιον. Ἄλλ' ἐν μὲν τῇ ἐπιστολῇ πρὸς Βίτονα γράφει ἀπλῶς περὶ τῆς ἐπικρατούσης ἐν ταῖς δυτικαῖς ἐκκλησίαις εἰρήνης, τὴν ὁποῖαν ἐπέδει νὰ εἶχον καὶ αἱ ἀνατολικαὶ ἐκκλησίαι, ὥστε ἀμοιβαίως Ἀνατολὴ καὶ Λύσις νὰ συμβοηθῶνται (Ἐπιστ. 255). Τὰ αὐτὰ δὲ ἐπαναλαμβάνει καὶ πρὸς τὸν Πελάγιον, ὅτι δηλαδὴ οὗτος θὰ πληροφορηθῆ εὐχαρίστως μὲν περὶ τῆς ἐν τῇ Λύσει εἰρήνης, μετὰ θλίψεως δὲ περὶ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ταραχῶν (Ἐπιστ. 254).

ἐκκλησίαις, τίνα μὲν ἔστιν ἐφ' οἷς ἐδέχθη, πῶς δὲ νῦν μεταβληθεὶς, ἀκυροῖ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ διὰ τῶν τότε πατέρων»¹.

Δεύτερος ἤρχετο ὁ Ἀπολλινάριος, ὁ ὁποῖος εἰσηγεῖτο τὴν τήρησιν ἰουδαϊκῶν διατάξεων καὶ διέστρεφε τὴν περὶ ἑνσαρκώσεως τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Εἰς τούτους προσετίθετο καὶ ὁ Παυλῖνος, ὁ ὁποῖος ὄχι μόνον εἶχε τὴν χειροτονίαν ἐπιλήψιμον, καθὼς ἐγνώριζον ἤδη οἱ δυτικοί, ἀλλ' ἐδέχθη καὶ τὰς κακοδοξίας τοῦ Μαρκέλλου, καθ' ὅσους οὔτε ὁ Υἱός, οὔτε τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶχον ἰδίαν ὑπόστασιν. Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ παρεφθαρμένου τούτου ἰουδαϊσμοῦ ἐγίνοντο δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ Παυλίνου εἰς κοινωνίαν. Οἱ δυτικοὶ ὄφειλον νὰ καλέσωσι τούτους, ὅπως ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν εὐθείαν ἢ νὰ ἀποκηρύξωσιν αὐτούς. «Καὶ ὅτι μὲν ἔδει ἡμᾶς συνεδρεύοντας μετὰ τῆς ὑμετέρας φρονήσεως ἐν κοινῇ σκέψει τὰ περὶ τούτων διαλαβεῖν, οὐδὲ αὐτοὶ ἀγνοοῦμεν· ἀλλ' ἐπεὶ ὁ καιρὸς οὐκ ἐνδίδωσι, καὶ τὸ ἀναβάλλεσθαι βλαβερόν, τῆς ὑπ' αὐτῶν βλάβης ἐρριζωμένης, ἀναγκαίως ἀπεστείλαμεν τοὺς ἀδελφούς· ἵνα ὅσα καὶ τὴν ἐκ τοῦ γράμματος διδασκαλίαν παρέλαθε, ταῦτα παρ' ἑαυτῶν ἀναδιδάξαντες, κινήσωσιν ὑμῶν τὴν εὐλάβειαν εἰς τὸ παρασχέσθαι τὴν ἐπιζητουμένην βοήθειαν ταῖς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαις».

Ἡ ἱστορικὴ σημασία τοῦ γράμματος τούτου εἶναι προφανής. Εἰς τὰς ἀοριστίας τῆς Ρώμης, οἱ ἀνατολικοὶ ἐπίσκοποι ἀντέτασσαν θετικὰ γεγονότα, μαρτυροῦντα ὅτι ἡ Ρώμη δὲν ἦτο ἀμέτοχος τῆς εὐθύνης τοῦ ταράχου τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς, ὄχι μόνον διότι ἐπροστάτευε τοὺς αἰρετικούς τοὺς ὑπόκρινομένους τὸν ὀρθόδοξον καὶ ἑξαπολυομένους ἀκολούθως εἰς τὴν Ἀνατολήν, διὰ νὰ συνεχίσωσιν ἐγκύρως τὸ φθοροποιὸν ἔργον τῶν ὄχι μόνον διότι ἡ ἄθεσμος χειροτονία τοῦ Παυλίνου καὶ ἡ στάσις τούτου ἔναντι τῶν ὀπαδῶν τοῦ Μαρκέλλου ἐπέτεινε τὸ σχίσμα καὶ τὰς ταραχάς, ἀλλὰ καὶ διότι οἱ δυτικοὶ οὐδέποτε ἐδέχθησαν, ὅπως «ἐν κοινῇ συσκέψει» ἐξετασθῶσι τὰ ζητήματα ταῦτα καὶ ληφθῶσιν ἀποφάσεις εἰρηνεύουσαι τὰς σπαρασσομένας ἐκκλησίας². Ἐντὶ τῶν ἐπανελημμένων τούτων παρακλήσεων, ἡ Ρώμη προετίμησε νὰ ἀκούσῃ τὰς ἀσυστάτους κατηγορίας τοῦ Πέτρου Ἀλεξανδρείας κατὰ τοῦ Μελετίου καὶ τοῦ Εὐσεβίου Σαμοσατών.

Ἐν τέλει ὁ Δάμασος ἠναγκάσθη νὰ ἐκδηλώσῃ τὸ ἀληθὲς φρόνημά του. Ἐγραψε «τῷ προσφιλεστάτῳ ἀδελφῷ Παυλίνῳ»· «Διὰ νὰ ἀφαιρέσω ἀπὸ σοῦ πᾶσαν ἀμφιβολίαν καὶ διὰ νὰ ἀποφύγῃ ἡ ἐπαινετὴ σύνεσις σου ν' ἀπομα-

1. Ἐπιστ. 263,3.

2. Εἶχεν ἤδη ὁ Βασίλειος συστήσει εἰς τὸν Μελέτιον τὰ ἀξιοσημεῖωτα ταῦτα· «...τὸ παρακαλέσαι αὐτοὺς (τοὺς δυτικούς) μὴ ἀκρίτως δέχεσθαι τὰς κοινωνίας τῶν ἐκ τῆς Ἀνατολῆς ἀφικνουμένων. Ἄλλ' ἀπαξ μίαν μερίδα ἐκλεξαμένων, τοὺς λοιποὺς ἐκ τῆς μαρτυρίας τῶν κοινωνικῶν προσλαμβάνεσθαι, καὶ μὴ παντὶ τῷ πιστῖν γράφοντι, ἐπὶ προφάσει τῆς ὀρθοδοξίας, προστίθεσθαι. Οὕτω γὰρ εὐρεθῆσονται τοῖς μαχομένοις κοινωνοῦντες, οἳ τὰ μὲν ῥήματα πολλάκις τὰ αὐτὰ προβάλλονται, μάχονται δὲ ἀλλήλους, ὅσον οἱ πλεῖστον διεστηκότες» (Ἐπιστ. 129,3).

κρύνη πρόσωπα, επιθυμοῦντα ἴσως νὰ ἐνωθῶσι μετὰ τῆς Ἐκκλησίας, σοὶ ἀποστέλλομεν τὴν ἡμετέραν ὁμολογίαν πίστεως οὐχὶ διὰ σέ, ἡνωμένον μεθ' ἡμῶν διὰ τῆς κοινωνίας τῆς πίστεως ταύτης, ἀλλὰ δι' ἐκείνους οἵτινες θὰ ἐπιθυμήσωσιν, ἀφοῦ ὑπογράψουσι, νὰ κοινωνήσωσι μετὰ σοῦ, δηλαδὴ μεθ' ἡμῶν διὰ σοῦ, λίαν ἀγαπητὲ ἀδελφέ...»¹.

Ὁ Δάμασος ἀνεγνώριζεν οὕτω νόμιμον ἐπίσκοπον τὸν Παυλῖνον, προσηγόρευεν αὐτὸν «ἀδελφόν» καὶ τὸν ἐθεώρει «λεγάτον» αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ὁ ἐνούμενος μετὰ τοῦ Παυλίνου, ἡνοῦτο μετὰ τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης. Ἡ ἀπόφασις αὕτη τοῦ Δαμάσου ἐπέτεινε τὸν ἐμπρησμόν τοῦ σχίσματος. Ἡ μερὶς τοῦ Παυλίνου οὔτε ηὔξηθη ἀριθμητικῶς, οὔτε καὶ ἄλλως ὠφελήθη, παρὰ τὴν ἀναγνώρισίν της ὑπὸ τοῦ Δαμάσου. Ἡ ἱεραρχία ὁμως τῆς Ἀνατολῆς ἐπέισθη ἤδη, ὅτι οὐδὲν ἀγαθὸν ἠδύνατο νὰ περιμένῃ ἐκ Ρώμης, καθὼς εἶχεν ἤδη ἐκφρασθῆ ὁ Βασίλειος.

9. ΣΥΝΕΠΕΙΑΙ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

Ὅτε συνετελοῦντο ταῦτα, ὁ Βασίλειος, μακρὰν τῆς Καισαρείας, ἐπεδίεδετο εἰς τὴν ἐπανόρθωσιν διαφορῶν ἀνωμάλων καταστάσεων. Ἐν Πισιδίᾳ συνεσκέφθη μετὰ τῶν ἐπισκόπων διὰ τὰ ἐν Ἰσαυρίᾳ ἐν Πόντῳ διέλυσε τὰς μηχανορραφίας τοῦ Εὐσταθίου Σεβαστείας, κατορθώσαντος νὰ πείσῃ πολλούς, ὅπως ἀποσχισθῶσι τῆς ἐκκλησίας τῆς Καισαρείας ἐν Νεοκαισαρεία ἐδοκίμασε πολλὰς θλίψεις καὶ ἐν τέλει πλήρης ἀθυμίας καὶ ἀσθενῶν, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἑδραν του, ἔνθα ἀνέμενον αὐτὸν γράμματα ἐκ τῆς Ἀνατολῆς, ἀγγέλλοντα τὰ κατὰ Παυλῖνον.

Ὁ Βασίλειος ἔσπευσε νὰ γνωρίσῃ ταῦτα διὰ γράμματος εἰς τὸν Μελέτιον. Ἡ ἀγανάκτησις τοῦ ἱεροῦ ἀνδρὸς ἦτο σφοδρά, διότι οἱ περὶ τὸν Παυλῖνον «στασιασταί»², ὡς ἀπεκάλει αὐτούς, ἐπαρθέντες ἐκ τῆς ἐπιτυχίας των, προέτεινον ἤδη καὶ ὄρον πίστεως, καθ' ὃν ἦσαν διατεθειμένοι νὰ ἐνωθῶσι μετὰ τῆς μερίδος τοῦ Μελετίου, εἶχον δ' ἐπιπροσθέτως προσελκύσει καὶ τὴν συμπάθειαν τοῦ Τερεντίου. Οὗτος ἦτο ἀρμένιος στρατηγός, ἔμπιστος τοῦ Οὐάλεντος καὶ παλαιὸς φίλος τοῦ Βασιλείου. Ὁ Ἀμμιανὸς Μαρχελλίνος³ κρίνει αὐστηρῶς τὸν χαρακτῆρα τοῦ Τερεντίου, τὸν ὁποῖον ἐμφανίζει ὑπο-

1. Migne, ser. lat., 13, 356-57. Damasi papae... ad Paulinum episcopum Antiochenae civitatis.—Epistola : Dilectissimo Fratri Paulino Damasus.—Epistola IV Confessio fidei catholicae quam Damasus misit ad Paulinum Antiochenum episcopum.

2. Ἐπιστ. 216: «...εὐθύς ἡμᾶς ἐκ τῆς ἀνατολῆς κατέαβε γράμματα, σημαίνοντα τοὺς περὶ τὸν Παυλῖνον ἀπὸ τῆς Δύσεως ἐπιστολάς τινας, ὡσπερ τινὸς ἀρχῆς συνθήματα, κεκομισθαι, καὶ μέγα φρονεῖν τοὺς στασιαστὰς τοῦ μέρους ἐκείνου, καὶ ἐπαγγέλλεσθαι τοὺς γράμμασιν...».

3. 1. xxx, 1.

κριτὴν, κρύπτοντα ὑπὸ τὴν ἑξωτερικὴν ἐπίφασιν τῆς σοβαρότητος, δολιότητα καὶ αἰμοδιψίαν. Ὁ Βασίλειος ἀπηύθυνε πρὸς τὸν Τερέντιον γράμμα, τοῦ ὁποῦ τοῦ περιεχόμενον ἔχει ἰδιαιτέραν σημασίαν. Ἡ πρᾶξις τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης καταδικάζεται, ἡ δὲ ὀρθοδοξία τοῦ Παυλίνου τίθεται ἐν ἀμφιβόλῳ, διότι οὗτος ἐσφαλμένως φρονῶν περὶ τῶν ὑποστάσεων τῆς τριαδικῆς θεότητος, περιέπιπτεν εἰς τὸν σαβελλιανισμόν. «Οἱ τῆς κατὰ Παυλῖνον συντάξεως ἀδελφοὶ¹—ἐγράφε πρὸς τὸν Τερέντιον—διαλέγονται τινα τῆ ὀρθότητί σου, περὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς ἐνώσεως. Ἡμᾶς δὲ λέγω, τοὺς τῆς μερίδος τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ Μελετίου τοῦ ἐπισκόπου· οὓς καὶ γράμματα ἀκούω νῦν τῶν δυτικῶν περιφέρειν, αὐτοῖς τὴν ἐπισκοπὴν τῆς κατὰ Ἀντιόχειαν ἐκκλησίας ἐπιτρέποντα, παραλογιζόμενα δὲ τὸν θαυμασιώτατον ἐπίσκοπον τῆς ἀληθινῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας Μελέτιον. Καὶ οὐ θαυμάζω τοῦτο. Οἱ μὲν γὰρ ἀγνοοῦσι παντελῶς τὰ ἐνταῦθα· οἱ δὲ καὶ δοκοῦντες εἰδέναι, φιλονεικότερον μᾶλλον ἢ ἀληθέστερον αὐτοῖς ἐξηγοῦνται». Ὁ ἐπίσκοπος λοιπὸν τῆς ἀληθινῆς ἐκκλησίας ἦτο ὁ Μελέτιος. Οἱ ἐν τῇ Δύσει ἔπλεον εἰς σκότος ἀγνοίας περὶ τῶν πραγμάτων τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἐφιλονείκουν μᾶλλον, ἐπειδὴ δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ δώσωσιν ἀληθεῖς ἐξηγήσεις περὶ τούτων ἀπέκρυπτον δὲ καὶ τὰ ἀληθῆ αἷτια, διὰ τὰ ὁποῖα ὁ Ἀθανάσιος εἶχε γράψει πρὸς τὸν Παυλῖνον. Δυνατὸν τὰ ἐκ Ρώμης γράμματα νὰ εἶχον μαρτυρίαν περὶ τοῦ Παυλίνου· ἀλλ' ἡ μαρτυρία αὕτη οὐδόλως ἠδύνατο νὰ πείσῃ τὴν μερίδα τοῦ Μελετίου, ὅπως ἀγνοήσῃ τοῦτον, ἢ ἀπομακρυνθῆ τῆς ὑπ' αὐτὸν ἐκκλησίας, ἢ θεωρήσῃ μικρὰ τὰ ἀρχικὰ αἷτια τῆς διαστάσεως καὶ ὑπολάβῃ μικρὰν τὴν δογματικὴν διαφοράν. «Ἐγὼ γὰρ—ἐξακολουθεῖ ὁ Βασίλειος—οὐχ ὅπως εἰ ἐπιστολὴν τις ἐξ ἀνθρώπων δεξάμενος, ἐπ' αὐτῇ μέγα φρονεῖ, τούτου ἔνεκεν ὑποσταλῆναί ποτε καταδέξομαι· ἀλλ' οὐδ' ἂν ἐξ αὐτῶν ἦκη τῶν οὐρανῶν, μὴ στοιχῆ δὲ τῷ ὑγιαίνοντι λόγῳ τῆς πίστεως, δύναμαι αὐτὸν κοινωνὸν ἠγγέσασθαι τῶν ἁγίων»². Ἀκολούθως ὁ Βασίλειος ἐκτίθησι περιεκτικώτατα, ἀλλὰ μετὰ θαυμαστῆς σαφηνείας, τὸ ἀναφυὲν σοβαρὸν ζήτημα οὐσίας καὶ ὑποστάσεως. Οἱ ἀρειανοὶ, ἀφορμὴν τῆς διαβολῆς τῆς πίστεως τῆς Νικαίας καὶ τῆς ἀποστασίας τῶν εἶχον τὴν λέξιν «ὁμοούσιος», τῆς ὁποίας διαστρεβλοῦντες τὴν ἔννοιαν, ἔλεγον «τὸν υἱὸν καὶ τὴν ὑπόστασιν ὁμοούσιον»· ἠγωνίζοντο δὲ κυρίως εἰς τοὺς λόγους τῶν οὐχὶ νὰ ἐμπεδώσωσι τὰς ἰδίας τῶν αἰρετικῶς δοξασίας, ἀλλὰ νὰ διαβάλωσι τὴν ὀρθὴν πίστιν, ὅπως οὕτω δυνηθῶσι νὰ διασαλεύσωσι τὰς πεποιθήσεις τῶν ὁπαδῶν της. Ἐὰν

1. Ἡ πρώτη θλιβερὰ ἐντύπωσις ἐκ τοῦ ἀτυχοῦς διαβήματος τῆς Ρώμης, τοῦ προκαλέσαντος τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ Βασιλείου, εἶχε παρέλθει καὶ ἤδη ἡμερώτερος ὁ ἱερός ἀνήρ, ἀποκαλεῖ «ἀδελφοὺς» τοὺς περὶ τὸν Παυλῖνον. Τὸ ὄλον ὅμως πνεῦμα τῆς ἐπιστολῆς δεικνύει σαφῶς, ὅτι πρόκειται περὶ «στασιαστών», πολεμούντων «τὴν ἀληθινὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν».

2. Ἐπιστ. 214.

οἱ ὀρθόδοξοι ἐποιοῦντο μὲν διάκρισιν τῶν τριῶν προσώπων τῆς ἀγίας Τριάδος, ἐδέχοντο δ' ὅμως μίαν ὑπόστασιν αὐτῆς, θὰ κατηγοροῦντο ἐπὶ σαβελλιανισμῷ ὑπὸ τῶν ἀρειανῶν. Κατὰ τὸν Σαβέλλιον, ὁ Θεὸς εἶναι εἰς κατὰ τὴν ὑπόστασιν, ἀναλόγως δὲ τῶν ἰδιαιτέρων ἀναγκῶν, ἄλλοτε λαμβάνει πρόσωπον πατρός, ἄλλοτε υἱοῦ, διὰ τὴν οἰκονομίαν τῆς σωτηρίας ἡμῶν, καὶ ἄλλοτε τοῦ πνεύματος. Ὑπόστασις καὶ οὐσία δὲν ταυτίζονται. Καὶ οἱ δυτικοὶ ἐδέχθησαν τὸν ἑλληνικὸν ὄρον οὐσία, ἀφοῦ δὲν εἶχον ἀντίστοιχον εἰς τὴν γλῶσσάν των, διὰ νὰ διατηρήσωσιν ἀσύγχυτον καὶ εὐκρινῆ τὴν διαφορὰν τῶν ὀνομάτων. «Ὁν ἔχει λόγον — γράφει ὁ Βασίλειος — τὸ κοινὸν πρὸς τὸ ἴδιον, τοῦτο ἔχει ἢ οὐσία πρὸς τὴν ὑπόστασιν». Ὁ λόγος τῆς οὐσίας εἶναι κοινός, ἀλλ' ἢ ὑπόστασις θεωρεῖται εἰς τὸ ἴδιωμα τῆς πατρότητος, ἢ τῆς υἰότητος, ἢ τῆς ἀγιαστικῆς δυνάμεως. Ὡστε ἢ θεότης ἐν τῇ ἐνότῃ αὐτῆς εἶναι ὁμοούσιος, ἐπιγινώσκομεν δὲ τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα «ἐν τῇ ἀρηρισμένῃ καὶ ὀλοτελεῖ ἐκάστου τῶν ὀνομαζομένων ὑποστάσει»¹.

Οὕτω περιεκτικῶς ὁ Βασίλειος, διὰ τοῦ γράμματος αὐτοῦ πρὸς τὸν Τερέντιον ἔλυε τὸ ζήτημα τῆς ἐνοίας οὐσίας καὶ ὑποστάσεως ἢ προσώπου, ἀναιρῶν καὶ τὸν σαβελλιανισμὸν καὶ τὰς δοξασίας τοῦ Μαρκέλλου. Τὴν ἐνέργειαν τοῦ Δαμάσου ἐκάκισεν ὡς μονομερῆ, ἀντίθετον πρὸς τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀρχὴν τῆς ἐπιλύσεως τῶν γενικῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων διὰ συνόδου ἐκπροσωπούσης τὴν ὅλην Ἐκκλησίαν. Ἐνῶ αἱ ἀνατολικαὶ ἐκκλησίαι καὶ ὁ Βασίλειος ἠγωνίζοντο ἐκ παντὸς τρόπου νὰ διασώσωσι τὴν ἐνότητα ταύτην καὶ ἐζήτουν, ὅπως ἀπὸ κοινοῦ, διὰ τῆς συμμετοχῆς τῆς Δύσεως, ἐξετασθῶσι τὰ διαταράσσοντα τὰς ἐκκλησίας ζητήματα, αἴφνης ὁ Δάμασος ἀνθαιρέτως ἐτάχθη ὑπὲρ τοῦ Παυλίνου, ἐκδηλώσας οὕτω τὰς πραγματικὰς του προθέσεις. Ἐθεώρησεν ἑαυτὸν ἀπόλυτον καὶ μόνον κριτὴν καὶ ἐξουσιαστὴν συμπάσης τῆς Ἐκκλησίας, δυνάμει τῆς ἐξουσίας καθὼς ἐνόμιζε τοῦ Πέτρου². Οἱ προστάται τῶν ἐκκλησιῶν ὄφειλον νὰ ὑποτάσσωνται εἰς αὐτόν.

1. Αὐτόθι. Πρβλ. B. Bartmann, *Précis de théologie dogmatique*⁴. Trad. de l' allem. par M. Gautier. Mulhouse, 1941, I, 197. G. Bardy, *Didyme l' Aveugle*. Paris, 1910, σ. 60. A. Michel, ἐν *Dictionnaire de théologie catholique*, VII¹, 369 ἐξ. Ζ. Ρώση, *Σύστημα δογματικῆς τῆς ὀρθοδ. καθολ. Ἐκκλησίας*. Ἐν Ἀθήναις, 1903, Α', 287.

2. Ὁ Ἱερώνυμος εὐρισκόμενος ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἐτάχθη ὑπὲρ τοῦ Παυλίνου. Εἶχε ζητήσει τὰς ὁδηγίας τοῦ Δαμάσου· «ἐπὶ τῆς πέτρας ταύτης (τοῦ Πέτρου) — ἔγραφε — γνωρίζω ὅτι ἔχει οἰκοδομηθῆ ἢ Ἐκκλησία. Ὅστις, ἐκτὸς τοῦ οἴκου τούτου, γευθῆ τοῦ Ἄμνου, εἶναι βέβηλος. Ὅστις δὲν εὐρεθῆ ἐντὸς τῆς κιβωτοῦ ταύτης τοῦ Νῶε, θὰ ἀπολεσθῆ ὅταν κατασχῆ ὁ κατακλυσμός». Μὴ δυνάμενος νὰ ἐννοήσῃ τὴν διαφορὰν οὐσίας καὶ ὑποστάσεως, ἔγραφε· «Γενεὰ τις ἀρειανῶν, οἱ βάρβαροι, ἀπαίτουσι παρ' ἐμοῦ, τοῦ Ρωμαίου, λέξιν ὅπως νέαν, τὴν τῶν τριῶν ὑποστάσεων...» (Hieronymi, *Epist. XV ad Damasum*, 2, 3, ἐκδ. J. Labourt). Εἰς τὴν ἐπιστολὴν

Ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ἀντιοχείας ἦτο ἀπλῶς «ἀπεσταλμένος» τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης¹. Τοιαύτην πορείαν ἀκολουθῶν ὁ Δάμασος, ὄχι μόνον θὰ ἀντίκρουζε τὴν κρατερὰν καὶ ἄκαμπτον ἀντίστασιν τῶν ἀνατολικῶν, ἀλλὰ θὰ περιέπιπτεν ἀναποφεύκτως καὶ εἰς σφάλματα δεινὰ, πλήττοντα θανασίμως τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐνότητα².

(Συνεχίζεται)

ὁμως 146 μετριάξει πολὺ τὰς κολακευτικὰς ταύτας ἐκφράσεις· «Ἀληθῶς, ἡ ἐκκλησία τῆς Ρώμης οὐδόλως εἶναι ἐξ ἄλλου εἶδους, πᾶσα δὲ ἄλλη ἐκκλησία τοῦ σύμπαντος ἐξ ἄλλου εἶδους. Ἡ Γαλατία, ἡ Βρεττανία, ἡ Ἀφρική καὶ ἡ Περσία καὶ ἡ Ἀνατολή καὶ ἡ Ἰνδία καὶ πᾶσαι αἱ βάρβαροι χώραι, λατρεύουσι τὸν αὐτὸν Χριστόν, τηροῦσαι τὸν αὐτὸν κανόνα τῆς ἀληθείας. Ἐὰν ζητήσωμεν ποῦ κεῖται ἡ αὐθεντία, ὁ κόσμος εἶναι μεγαλύτερος τῆς πόλεως (orbis major est urbe). Πανταχοῦ, ὅπου ὑπάρχει ἐπίσκοπος, εἰς Ρώμην, εἰς Ἐγγυόβιον, εἰς ΚΠολιν... ὑπάρχει τὸ αὐτὸ ἀξίωμα, ἡ αὐτὴ ἱερωσύνη. Οὔτε ἡ δύναμις τοῦ πλούτου, οὔτε ἡ ταπεινότης τῆς πενίας θέλουσι τὸν ἐπίσκοπον ὑψηλότερον ἢ χαμηλότερον. Ἐν τέλει, πάντες εἶναι οἱ διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων».

1. A. Clerval, ἐν Dictionn. de théol. catholique, IV¹, 35.

2. Εἶναι ὀρθὴ ἡ παρατήρησις τοῦ F. Cavallera (ἐνθ' ἀνωτ., σ. 155)· «Εἶναι φλιβερόν, ὅτι ὁ Δάμασος δὲν ἔσχεν οὔτε τὸ πνεῦμα ἀρκούντως εὐρύ, οὔτε τὴν καρδίαν ἀρκούντως μεγάλην, ὥστε νὰ περιφρονήσῃ ζητήματα ἐθιμοτυπίας καὶ νὰ παρεμβῆ ἀποτελεσματικῶς ὑπὲρ τῶν διωκομένων». Προφανῶς ὁμως δὲν εἶναι ζητημά τι «ἐθιμοτυπίας», τὸ προκαλέσαν τὴν ἀντεκκλησιαστικὴν ἀπόφασιν τοῦ Δαμάσου, ἀλλ' ἡ ἐφαρμογὴ σχεδίου καταστροφέντιος ἐπιμελῶς ἐν Ρώμῃ.